

Володимир КРАВЕЦЬ,

orcid.org/0000-0001-7537-6545

доктор педагогічних наук,

професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) *kravets@tnpu.edu.ua*

Світлана КРАВЕЦЬ,

orcid.org/0000-0003-4502-0921

кандидат філософських наук,

доцент кафедри теорії і практики перекладу

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) *svitlana.kravets@gmail.com*

ФАМІЛІСТИЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена актуальній проблемі фамілістичної підготовки майбутнього вчителя загальноосвітньої школи. Вперше вводиться поняття «фамілістична компетентність вчителя». Проводиться аналіз основних складових частин цієї інтегральної характеристики сучасного педагога. Викладені результати дослідження засвідчили, що теоретична озброєність, психологічна установка й практична підготовленість учителів загальноосвітніх шкіл і випускників педагогічного навчального закладу в питаннях статі, шлюбу, сім'ї та міжстатевого спілкування перебуває на дуже низькому рівні. Розглянуто комплекс особистісних якостей, а саме індивідуальних рис, якостей, що базуються на психологічних механізмах і педагогічних здібностях. Виділені психолого-педагогічні умови фамілістичної підготовки майбутніх учителів. Викладено авторське бачення ідеальної моделі фамілістичної підготовки в педагогічному закладі освіти. Проаналізовано як змістову складову фамілістичної підготовки вчителя, так і технологічний інструментарій реалізації змісту. Досліджено фамілістичний потенціал навчальних дисциплін педагогічного університету, можливості позанавчальної роботи й педагогічної практики в підготовці майбутніх учителів до дошлюбного виховання школярів. Значна увага приділена змісту й методиці викладання спеціального курсу «Підготовка учнівської молоді до сімейного життя». Розглянуті можливості педагогічної практики з боку практичної фамілістичної підготовки майбутнього вчителя. Розкрито можливості залучення здобувачів до наукових досліджень проблем підготовки школярів до сімейного життя, статевого виховання та формування усвідомленого батьківства. Як критерій ефективності впливу експериментальної роботи на якісну підготовку студентів до роботи зі статевого виховання учнів і формування майбутнього сім'янина виступив коефіцієнт їх задоволеності змістом і методикою його викладання. Представлені математичні розрахунки доводять ефективність проведеної авторами експериментальної роботи.

Ключові слова: фамілістика, компетентність, дошлюбна підготовка, статево виховання, активні методи.

Volodymyr KRAVETS,

orcid.org/0000-0001-7537-6545

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor at the Pedagogical and Management of Education Department

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

(Ternopil, Ukraine) *kravets@tnpu.edu.ua*

Svitlana KRAVETS,

orcid.org/0000-0003-4502-0921

Candidate of Philosophical Sciences,

Associate Professor at the Theory and Practice of Translation Department

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

(Ternopil, Ukraine) *svitlana.kravets@gmail.com*

FAMILISTIC PREPARATION OF A TEACHER IN UKRAINE

The article is devoted to the relevant problem of the familistic preparation of the future teachers of a secondary school. First of all, the concept of "familistic competence of a teacher" is introduced. The main components of this integral characteristics of a modern teacher are analyzed. The results of the study showed that the theoretical

foundation, the psychological setting and practical preparedness of the teachers of secondary schools and the graduates of the pedagogical institution in the matters of sex, marriage, family and intersex communication is at a very low level. The complex of personal qualities, namely individual traits, qualities based on psychological mechanisms and pedagogical abilities is considered. The psychological and pedagogical conditions of the professional training of future teachers are pointed out. The authors' vision of the ideal model of the familistic training in pedagogical institution of education is set forth. The ideological component of a familistic preparation of a teacher and technological instruments of content realization are analyzed. The familistic potential of the educational disciplines of the Pedagogical university, the possibility of practical work and pedagogical practice in preparation of the future teachers of the premarital education of schoolchildren are investigated. Considerable attention paid to the content and methods of teaching a special course "On preparing young schoolers to family life". The possibilities of pedagogical practice in terms of practical familistic training of a future teacher are considered. The opportunities to involve the researchers into the problems of preparing pupils for family life, sexual education and the formation of conscious parenthood are revealed. As a criterion of impact efficiency of experimental work on qualitative preparation of students to work on sexual education of pupils and formation of the future family man was the coefficient of satisfaction with the content and methods of its teaching. Presented mathematical calculations prove the effectiveness of the conducted experimental work by the authors.

Key words: familistics, competence, preparing for family life, sex education, active methods.

Постановка проблеми. Людство існує лише завдяки продовженню роду і наступності поколінь. За всю історію його розвитку не з'явилося нічого краще для реалізації цих цілей, ніж сім'я. І міцність будь-якого суспільства напряму залежить від міцності сім'ї і того, наскільки успішно вона справляється зі своїми функціями. Соціологи, на жаль, малюють песимістичну картину стану сім'ї найближчого майбутнього, котра характеризується: нестабільністю і слабкістю зв'язків батьківства – шлюбу – родинності; зростанням розлучень; зверхницькою дітністю; руйнуванням наступності старших і молодших поколінь сім'ї; зниженням кількості так званих благополучних сімей; зростанням неповних сімей, поширенням асоціальних проявів в сім'ях тощо.

Внаслідок ігнорування школою і сім'єю проблеми дошлюбної підготовки дітей випускники входять в доросле життя без сформованих життєвих орієнтирів та сформованих сімейних цінностей. Їх уявлення про майбутню сім'ю носять частіше егоцентричний і локально-ситуативний характер, що є наслідком стихійного формування образу сім'ї впродовж дитинства і підліткового періоду. У молодих людей відсутні найважливіші побутові навички, спостерігається неготовність до усвідомленого батьківства, має місце нерозуміння психологічних особливостей статей, має місце сексуальне неуцтво тощо. Практична дошлюбна підготовка через освітні програми в Україні так і не розпочалася. А ще Василь Сухомлинський відзначав: «Мені здається, що середня школа не робить головного, що повинна робити, – не вчить жити» (Сухомлинський, 1976: 245).

Деякі вчителі відчувають, що їм бракує стратегій і способів ведення справ. Вони не повинні боятися інновацій, використовувати різні освітні заходи, вести жваві дискусії, не сподіваючись, що лекція відповість на всі питання. Вчителі повинні

відійти від свого ієрархічно вищого положення і виступати в ролі фасилітаторів, щоб забезпечити двосторонній зв'язок і сприяти обговоренню. Збентеження деяких вчителів запитаннями молодих людей є цілком природним і законним. Коли ситуація виявляється незручною, краще сказати це дуже просто. Це прекрасна можливість «гуманізувати» сексуальну освіту (Кравець, 2019: 233).

З огляду на вище викладене, на початку ХХІ століття велике значення набуває фамілістична компетентність педагога. Її відсутність зазвичай призводить до репродукції соціальних забобон, гендерної дискримінації, неготовності випускників школи до дорослого життя взагалі та здорової сім'ї зокрема, тощо. Варто зазначити, що більшість педагогів професійно не готові до того, щоб давати учням повноцінну, цілеспрямовану, систематичну інформацію на теми статі і міжстатевих стосунків, слабо розбираються у психологічних відмінностях дітей різної статі і тому не вміють вибудовувати педагогічний процес з врахуванням цих відмінностей, не можуть дати необхідної відповіді на питання учнів чи навіть негативно реагують на них.

Аналіз досліджень. Поняття «фамілістична компетентність учителя» відсутнє у вітчизняній педагогічній теорії і практиці, підготовка вчителя до роботи зі сім'єю і до виховання учня як майбутнього сім'янина ведеться фрагментарно і безсистемно. За останні роки підготовка вчителя до роботи з дошлюбного й статевих виховання все менше стає предметом наукових досліджень в Україні – О. Главацька (2000 рік), І. Ковальчук (2004 рік), О. Рибалка (2005 рік), І. Іванова (2007 рік) та інші.

На жаль, програми педагогічних університетів не передбачають засвоєння основ фамілістики здобувачами – майбутньому учителями, хоч нагальна потреба в цьому очевидна (фамілістика – загальна наука про сім'ю і про сімейні феномени).

Саме фамілістична складова професійно-педагогічної компетентності забезпечить спрямованість підготовки учителя на пріоритет цінностей сім'ї, дітей, сімейного способу життя, а також найповніше, комплексно відображає сферу знань про сім'ю, вивчення якої необхідно педагогу для роботи з підготовки учнів до сімейного життя, взаємодії з їх сім'ями, а також для власного сімейного життя.

Мета статті. Проаналізувати проблеми та шляхи поліпшення якості підготовки студентів педагогічних закладів освіти до роботи з підготовки школярів до сімейного життя.

Виклад основного матеріалу. В контексті дошлюбної підготовки і статевого виховання школярів актуальною постає особа **вчителя**, якому доручається непроста справа. Опитування молоді різних країн щодо бажаних якостей особи викладача курсу виявило, що позитивні особистісні риси (емпатія, толерантність, високі комунікаційні вміння та ін.) мають поєднуватися з широкими науковими знаннями та оволодінням методиками навчально-виховного процесу. Зокрема:

- підтримка позитивного виховного впливу родини і поєднання в цій сфері зусиль батьків і педагогічного колективу;
- формування у молоді фундаментальних цінностей, які стосуються родини, здоров'я, суспільства;
- надання знань про роль кохання, виховання поваги до представників іншої статі, любові до дітей та інше;
- допомога молоді правильно формувати стан статевої дорослості, належна підготовка до виконання функцій засновника молоді родини;
- формування у молоді переконань, що родина і родинне виховання нових поколінь має найбільше значення;
- здатність своєчасно і правильно реагувати на характер міжстатевих стосунків учнів, сприяти взаєморозумінню учнів різної статі;
- вироблення коректної форми відповідей на питання учнів;
- надання молоді знань (належного обсягу і відповідно до віку) про перебіг фізіологічного і психічного розвитку людини (Кравець, 2019: 230).

Кожний учитель-предметник, вважаючи сприяння дошлюбній підготовці і своїм завданням, спроможний знайти в своєму предметі щось важливе і корисне для цього. Аналіз програм педагогічних закладів освіти засвідчив, що більшість загальноосвітніх, суспільно-світоглядних, психолого-педагогічних та фахових дисциплін мають

потенційні можливості для формування готовності майбутніх учителів до статевого виховання, сексуальної просвіти та дошлюбної підготовки школярів. Це можна здійснити встановленням зв'язків між окремими темами курсів.

Важливість фамілістичної компетентності учителя обумовлена тим, що вчителі є основними агентами підготовки школярів до сімейного життя і чинять великий вплив на формування у школярів уявлень про шлюбно-сімейні стосунки, якості чоловіків і жінок, їх ролі, професійну діяльність. На основі аналізу наукової літератури і результатів дослідження нами зроблена спроба виділити основні критерії професійної готовності вчителів роботи з підготовки учнівської молоді до сімейного життя, а саме теоретичну озброєність, психологічну готовність та практичну підготовленість.

Теоретична озброєність передбачає: знання проблем статі, шлюбу і сім'ї; знання особливостей психосексуального розвитку та статевої поведінки дітей; розуміння динаміки міжособистого та міжстатевого спілкування на різних етапах навчання дітей у школі; усвідомлення місця свого предмету та позаурочної роботи в загальній системі гендерної соціалізації та підготовки учнів до сімейного життя; знання основ методики дошлюбного виховання тощо.

Психологічна готовність включає: усвідомлення майбутнім вчителем цілей, завдань та соціальної необхідності дошлюбної підготовки школярів; стійкий пізнавальний інтерес до вивчення гендерних, фамілістичних та сексуальних проблем, прагнення до самоосвіти в цьому зв'язку; самооцінка та самокорекція своєї професійної підготовки; розуміння психологічних особливостей статей та психології подружніх, в тому числі, сексуальних стосунків; відсутність у студентів комплексів та хибної соромливості; емоційно-вольова підготовленість; впевненість у собі, у своїх силах, самоволодіння; володіння комплексом психологічних методик вивчення особистості тощо.

Психологічна готовність учителя до реалізації завдань підготовки учнівської молоді до сімейного життя передбачає сформованість комплексу особистісних якостей, серед яких ми виділили: 1) індивідуальні риси; 2) якості, що базуються на психологічних механізмах; 3) якості, що базуються на педагогічних здібностях.

Серед індивідуальних рис майбутнього вчителя ми виділили душевну чуйність (доброта, гуманність, уміння проникати в настрій вихованця, у його перцептивні здібності, готовність до допомоги, уміння підтримати емоційність у спілкуванні, уміння співпрацювати); почуття делікатності

(доброзичливе ставлення до учня, відсутність в оцінках акцентуації, атрибуції, дихотомії, стигматизації); почуття гумору (уміння підтримати емоційний стан учнів, уміння надихати учнів на самовдосконалення); почуття інтуїції (вміння екстраполювати поведінку учня, антиципація (передбачення результатів певних дій чи впливів до перевірки їх ефективності на практиці) тощо.

До якостей, що базуються на психологічних механізмах, ми віднесли такі: рефлексія (здатність бачити себе очима учня); ідентифікація (здатність мисленнєво поставити себе на місце учня і на основі усвідомлення його проблем пояснити його поведінку); емпатія (здатність зрозуміти емоційний стан учня); децентрація (здатність відмовитись від своїх егоцентричних оцінок учня).

Серед якостей, що базуються на педагогічних здібностях, ми виділили: відчуття об'єкту впливу (вміння відбирати інформацію, яка викликає найбільший емоційний відгук); почуття такту (вимогливість у поєднанні з повагою, вміння заохочувати, але не бути тут надмірним, строгість, але без притирок, уважність при дотриманні почуття міри); почуття міри (відчуття змін, що відбуваються в особистості під впливом різних впливів); почуття орієнтирів, що допомагає педагогові постійно спиратися на можливості учнів, враховувати їх і володіти способами переведення учнів на вищий рівень розвитку.

Практична підготовленість означає: володіння педагогічною технікою впливу на учнів; навички в організації міжстатевого спілкування; володіння методикою статевого виховання, сексуальної просвіти та дошлюбної підготовки школярів; володіння інформаційними, організаторськими, конструктивними, гностичними та комунікативними уміннями.

З метою визначення рівня фамілістичної готовності вчителя ми зробили діагностичний зріз, який охопив 120 учителів середніх шкіл Тернопільщини та 650 студентів випускних курсів різних факультетів Тернопільського національного педагогічного університету. При цьому були використані різні і методи дослідження: опитування, тестування, ранжування, метод самооцінок та думку «компетентних осіб». Діагностування проводилось у відповідності до виділених нами критеріїв професійної готовності вчителя до роботи з підготовки учнів до сімейного життя (Кравець, 2000: 648–654).

На другому етапі було проведено діагностику рівня психологічної готовності вчителів і студентів до роботи з підготовки учнів до сімейного життя, особливо до здійснення сексуальної про-

світи, статевого виховання та організації міжстатевого спілкування. При цьому знову було використано метод самооцінки і рейтингування з додатковим залученням інших, специфічніших, методик. Результати діагностування психологічної готовності виявили ще нижчий рівень як у вчителів, так і у студентів-випускників: 64% студентів і 48% вчителів показали низький рівень; 17,5% і 25,6%, відповідно, середній рівень, 18,5% і 26,4% – високий рівень психологічної готовності.

Результати дослідження засвідчили, що теоретична озброєність учителів і випускників педагогічного закладу освіти в питаннях статі, шлюбу, сім'ї та міжстатевого спілкування була на низькому рівні. Даючи відповіді на питання анкети, більшість з них не могли точно розмежувати поняття «підготовка до сімейного життя», «гендерна соціалізація», «сексуальна просвіта», «статеве виховання», показали слабку орієнтацію в спеціальній термінології, не могли вказати теми шкільних предметів, які можна використати з метою підготовки учнів до сімейного життя, побоювались запитань учнів сексуального характеру через недостатнє орієнтування в такій проблемі. За даними зрізу, низький рівень теоретичної підготовки виявлено в 48% студентів і 34,2% вчителів, високий – відповідно 12% і 28,3%.

Рівень практичної підготовленості визначався за двома параметрами: активність і компетентність при вирішенні конкретних завдань морально-практичного змісту, в ролевих іграх на лабораторно-практичних заняттях і в ході педагогічної практики. В процесі нашого дослідження було встановлено, що більшість студентів-майбутніх педагогів перебувають на низькому рівні сформованої готовності до цього виду педагогічної діяльності.

Таким чином, результати експериментальної роботи засвідчили, що низький рівень фамілістичної готовності був характерним для 78% студентів. Цей факт ми пов'язували з відсутністю уваги до цього виду діяльності при підготовці вчителів. 61% учителів вказали на недосконалість навчальних планів педагогічних закладів освіти. Середній рівень показали 17,8% студентів і 26,3% вчителів, високий – відповідно 4,2% і 11,7% опитаних.

В процесі дослідно-експериментальної роботи було доведено, що ефективне формування у майбутніх педагогів готовності до роботи зі статевого виховання, сексуальної просвіти та дошлюбної підготовки школярів здійснюється при реалізації в учбово-виховному процесі таких **психолого-педагогічних умов:**

– актуалізація у студентів педагогічного закладу освіти мотивації до засвоєння різних форм, методів і засобів статевої соціалізації та дошлюбної підготовки школярів;

– включення нових змістовних елементів у педагогічну підготовку зі сфери статевої соціалізації та дошлюбного виховання;

– поєднання аналітичної, тренінгової та практичної роботи студентів у їх фамілістичній підготовці;

– створення спецкурсів з цієї проблематики з включенням в них питань статі, гендеру, сексуальності, сім'ї, подружніх конфліктів тощо;

– використання практико-орієнтованих технологій навчання, націлених на перманентний розвиток структурно твірних компонентів готовності студентів до роботи з підготовки школярів до сімейного життя;

– врахування гендерних особливостей студентів при підготовці їх до статевого виховання та дошлюбної підготовки школярів;

– поєднання компетентнісного та гендерного підходів у фамілістичній підготовці вчителя.

– поетапна діагностика рівня фамілістичної компетентності студентів;

– застосування методів викладання на основі широкої участі (ролеві ігри, інсценування, дебати, дискусії, групові процеси тощо);

– стимулювання у студентів рефлексії з приводу своїх знань і умінь в цій сфері професійної готовності.

– поєднання аналітичної, тренінгової і практичної роботи студентів, адекватних їх рівневі підготовки і завданням навчання;

– широке проведення на заняттях тренінгів з проблем статевого виховання та дошлюбної підготовки, наближених до реальних шкільних умов;

– створення спецкурсу статевого виховання чи дошлюбної підготовки.

У процес підготовки майбутніх вчителів до роботи зі статевого виховання та формування сім'янина ми намагались включити всі дисципліни, передбачені навчальними планами різних спеціальностей педагогічного університету. У змісті цих дисциплін намагались вичленити той матеріал, який безпосередньо чи опосередковано сприяв би поліпшенню професійної підготовки студентів до виховання сім'янина, організації міжстатевого спілкування. Для реалізації цього завдання ми провели відповідну роботу з викладачами історії, філософії, права, культурології, основ здоров'я та інших дисциплін, в яких так чи інакше отримують відображення проблеми фамілістики. Звісно, не йдеться про радикальну трансформа-

цію таких курсів, а лише про реальні можливості посилення необхідного аспекту, акцентованої уваги на ньому, що сприяло б розвитку пізнавального інтересу студентів до шлюбно-сімейних проблем, сексуальних стосунків, психосексуального здоров'я. Наприклад, з проблемами соціології сім'ї здобувачі знайомились під час вивчення курсу соціології, з правовими основами шлюбу і сім'ї – при опануванні курсу «Основи законодавства», моральними аспектами подружнього життя та естетичними цінностями сім'ї в курсі з основ етики та естетики тощо.

При розробці системи підготовки студентів до проведення статевого виховання та дошлюбної підготовки школярів повинні використовуватись передовсім можливості предметного психолого-педагогічного блоку дисциплін у єдності з педагогічною практикою. Засобами формування готовності майбутніх учителів до виховання сім'янина в нашій роботі стали: спецкурс «Підготовка учнів до сімейного життя», розроблений автором і запроваджений на більшості факультетів Тернопільського педагогічного університету, курс «Гендерна педагогіка» на спеціальності «Соціальна робота», курс «Сексуальна педагогіка» на психологічному відділенні факультету педагогіки і психології, курс «Історія гендерної педагогіки» на історичному факультеті тощо.

Змістовна сторона спеціального курсу «Підготовка учнів до сімейного життя» забезпечувалася озброєнням студентів системою знань, умінь і навичок, які розкривають теоретичні основи психосексуального розвитку, міжстатевого спілкування, статевого виховання, шлюбно-сімейних відносин, а також механізм педагогічної взаємодії «учитель-учень» в організації статевого виховання, відпрацювання педагогічної технології і оволодіння відповідним інструментарієм. Особливості методів, які використовувались на практичних заняттях (ролеві ігри, розв'язування конкретних психолого-педагогічних задач, психологічні і комунікативні тренінги) підвищували інтерес студентів до цих занять. Як засвідчили зібрані факти, використання в ході читання курсу принципу рольової перспективи і методу моделювання професійних ситуацій, в процесі яких студент відпрацьовує техніку педагогічної взаємодії, гарантує умови для формування у майбутніх педагогів готовності до дошлюбного виховання школярів.

В методиці проведення занять з такого спецкурсу активно використовувались інноваційні форми навчання, основною метою яких було надання студентам можливостей опанувати новий досвід на основі цілеспрямованого

формування творчого і критичного мислення та досвіду учбово-дослідницької діяльності. Сукупність активних методів і прийомів включалися в традиційні (лекції, семінари, практичні заняття, розв'язання педагогічних завдань, моделювання педагогічних ситуацій) і нетрадиційні (семінар-аукціон, захист проєктів, пізнавальний ринг, засідання клубу знавців, ділові ігри) форми навчання. Зокрема, використовувалися ролеві ігри, творчі проблемні завдання, розв'язання майбутніми педагогами педагогічних ситуацій, написання студентами есе на різноманітну тематику з фамілістично-педагогічної проблематики, питальник «Приказки», методи «Фамільні хроніки», «Мозковий штурм», «Бюро знахідок», «Кулінарний посидинок» тощо.

На практичних заняттях спецкурсу студенти отримували завдання для самостійної роботи, які носили творчий характер: розробка конспектів занять, бесід, консультацій для батьків, складання свого родоводу, написання художніх творів для дітей, виготовлення наочного матеріалу і дидактичних посібників, портфоліо. Їх виконання здійснювалося в процесі підготовки до семінарських, лабораторно-практичних занять, на яких проводиться колективне обговорення і аналіз виконаних завдань. Наприклад, завдання для самостійного виконання з теми «Непристойні дитячі питання та відповіді дорослих на них»:

1. Розглянути різні точки зору на варіанти відповідей на дитячі питання.
2. Розробити вимоги до відповідей дорослих на дитячі питання.
3. Розглянути варіанти відповідей на «непристойні» дитячі питання.
4. Розробити конспекти бесід, занять, з допомогою яких можна грамотно, доступно відповісти на питання, що цікавлять дітей.
5. Розробити засоби, які можна використати для розв'язання завдань статевого виховання та сексуальної освіти: підбір ілюстрацій, написання дитячих книжок, віршів, виготовлення посібників і дидактичних ігор.
6. Розробити проєкт програми статевого виховання школярів.

Всі перераховані завдання носять практичний характер і можуть бути використані студентами в роботі з дітьми на педагогічній практиці.

Значне місце у формуванні практичної підготовленості студентів до роботи з дошлюбного виховання школярів ми відвели **педагогічній практиці**. Студенти експериментальних груп отримували розроблені нами завдання по організації такої роботи в школах міста і області, які перед-

бачали ознайомлення з постановкою дошлюбного виховання при викладанні предмету та в позаурочній роботі, вивчення шкільної документації з такої проблематики, дослідження рівня статевої культури учнів, проведення виховних заходів на задану тему, відвідування сімей школярів і проведення відповідної роботи з батьками тощо.

Систематичні спостереження за діями студентів під час педагогічної практики показали, що кількість студентів, які відчують необхідність у проведенні позаурочних заходів, орієнтованих на організацію міжстатевого спілкування склала 65,6% від опитаних 250 осіб.; 49,8% прагнули провести залікові виховні години на шлюбно-сімейну тематику, 70,2% практикантів вільно вступали в групові та індивідуальні бесіди зі старшокласниками з питань міжстатевих стосунків, неправильної статевої поведінки окремих учнів, з приводу деяких публікацій в молодіжній пресі з морально-статевої проблематики. Аналіз конспектів уроків показав, що більше 40% студентів прагнули скористатися нашими рекомендаціями щодо використання змісту шкільних предметів для статевої освіти школярів (правда, тут є об'єктивні передумови домінування студентів історичного, природничого та філологічного факультетів), виявили здібності до проєктування і моделювання цієї роботи.

З метою піднесення інтересу студентів до досліджуваної проблематики в університеті спільно з Національною академією педагогічних наук було створено наукову лабораторію з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді, організовано наукову проблемну групу «Гендерна соціалізація та дошлюбна підготовка школярів». Серед наукових тем, що розроблялись студентами: «П. П. Блонський про дитячу сексуальність», «Підготовка школярів до сімейного життя в працях і практичній діяльності В. О. Сухомлинського», «Питання статевого виховання в етнопедагогіці українського народу», «Психологічні аспекти інтимно-сексуальної підготовки школярів до шлюбу», «Особливості спілкування хлопців і дівчат у старшому шкільному віці», «Самовиховання в галузі культури почуттів», «Педагогічна оцінка окремих проявів статевого дозрівання», «Психолого-педагогічна підготовка учнів до виконання материнських і батьківських функцій», «Шляхи формування інтимного словника у школярів» тощо. Окремі результати наукових пошуків студентів доповідалися на вузівських та міжвузівських науково-практичних конференціях. Протягом проведення експериментальної роботи через проблемну групу

.....

пройшло понад 300 студентів різних факультетів. Окремі з них після закінчення університету працювали під нашим керівництвом над кандидатськими дисертаціями з такої проблематики. За наслідками роботи лабораторії з такої тематики захищено три докторські та 11 кандидатських дисертацій.

Як критерій ефективності впливу експериментальної роботи на якісну підготовку студентів до роботи зі статевого виховання учнів та формування майбутнього сім'янина виступив коефіцієнт їх задоволеності змістом і методикою його викладання. 170 студентам – магістрантам було запропоновано відповісти на такі питання: «Чи задоволені Ви змістом фамілістичної підготовки в університеті?», «Що цінного дали спецкурси для Вашого педагогічного розвитку і майбутньої роботи з проблем підготовки школярів до сімейного життя?» Опитування дозволило визначити, що максимально задоволені змістом фамілістичної підготовки 50% опитуваних, задоволені – 41,7%, не задоволені – 5,4%, максимально не задоволені – 1,1% студентів. На основі цих даних був визначений індекс задоволеності. Загальний коефіцієнт задоволеності спецкурсом ми обчислювали за формулою:

$$Z = \frac{A \cdot (+2) + B \cdot (+1) + C \cdot (0) + D \cdot (-1) + E \cdot (-2)}{N},$$

де A – кількість студентів максимально задоволених змістом спецкурсу; B – кількість студентів задоволених змістом спецкурсу; C – кількість студентів з невизначеним відношенням; D – кількість студентів не задоволених змістом спецкурсу; E – кількість студентів максимально не задоволених змістом спецкурсу; N – загальна кількість опитуваних студентів.

$$Z = \frac{85 \cdot 2 + 71 \cdot 1 + 3 \cdot 0 + 9 \cdot (-1) + 2 \cdot (-2)}{170} = \frac{228}{170} = 1,34.$$

Отримані результати дають підстави зробити висновок про ефективність проведеної роботи в процесі підготовки майбутніх учителів до роботи зі статевого виховання учнів та формування майбутнього сім'янина.

Зіставлення наслідків констатуючого і формуючого експериментів дозволяє говорити про підвищення рівня теоретичної озброєності студентів з питань статі, шлюбу і сім'ї. Якщо за даними констатуючого експерименту 72,3% студентів II-го курсу різних факультетів Тернопільського педагогічного університету (всього 350 осіб), що виконали письмові контрольні роботи, дали невірні відповіді, 24,5% – неповні правильні, 5,2% – повні правильні, то за наслідками підсумкового зрізу – до 11,3% зменшилось число неправильних відповідей, правильні повні відповіді склали 48,9%.

Висновки. Дослідно-експериментальна робота засвідчила, що не у всіх студентів експериментальних груп вдалося сформувати більш високий рівень професійної готовності до роботи з підготовки учнів до сімейного життя. Це пояснюється тим, що не всі студенти педагогічного закладу освіти наділені яскраво вираженою професійно-педагогічною спрямованістю і достатнім розвитком педагогічних здібностей, не всі студенти в силу своїх індивідуальних особливостей змогли переступити через хибні бар'єри соромливості, різноманітні комплекси тощо. Але ті зміни, що відбувалися, свідчать про правильну обрані шляхи досягнення поставлених завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5 т. Т. 2 Київ : Рад. школа, 1976. 658 с.
2. Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в зарубіжній школі та педагогіці: історія та сучасність : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2019. 256 с.
3. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ : Київська правда, 2000. 688 с.
4. Главацька О. Л. Проблема підготовки майбутніх учителів до статевого виховання учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2000. 20 с.
5. Ковальчук І. А. Формування готовності майбутніх педагогів до статевої соціалізації учнів. Луганськ, 2004. 20 с.
6. Рибалка О. Я. Формування готовності студентів до виховання у підлітків культури міжстатевих стосунків. Кіровоград, 2005. 22 с.
7. Іванова І. В. Підготовка майбутніх учителів до основ гендерної освіти старшокласників у процесі навчально-професійної діяльності. Одеса, 2007. 21 с.

REFERENCES

1. Sukhomlynsky V. O. Vybrani tvory [Selected works]. In 5 volumes. V. 2. K.: Rad. School, 1976. 658 pp. [in Ukrainian].
2. Kravets V. P. Pidhotovka uchnivskoi molodi do simeiniho zhytia v zarubizhnii shkoli ta pedahohitsi: istoria ta suchasnist': monographia [On preparing of young schoolers to family life in foreign school and Pedagogy: History and Modernity: Monograph. Ternopil: TNPU, 2019. 256 pp. [in Ukrainian].

3. Kravets V. P. Teoria I praktyka doshliubnoi pidhotovky molodi [Theory and practice of premarital training of the youth]. Kyiv: Kyiv Pravda, 2000. 688 pp. [in Ukrainian].
4. Hlavatska O. L. Problema pidhotovky maibutnih uchyteliv do statevoho vyhovania uchniv [The problem of preparation of the future teachers to sex education of pupils]. Avtoref. Of Dissertation PhD. Ped. Sciences, Ternopil, 2000. 20 pp. [in Ukrainian].
5. Kovalchuk I. A. Formuvania hotovnosti maibutnih pedahohiv do statevoi sotsializatsii uchniv [The formation of the future teachers' readiness to the sex socialization of students]. Luhansk, 2004. 20 pp. [in Ukrainian].
6. Rybalka O. Ya. Formuvania hotovnosti studentiv do vykhovania u pidlitkiv kultury mizhstatevyh stosunkiv [The formation of the students' readiness to education in the teenagers the culture of intersexual relations]. Kirovohrad, 2005. 22 pp. [in Ukrainian].
7. Ivanova I. V. Pidhotovka maibutnih uchyteliv do osnov gendernoi osvity starshoklasnykiv u protsesi navchalno-profesijnoi dijalnosti [The preparation of the future teachers to the basics of gender education of the high school students in the process of training and professional activity]. Odessa, 2007. 21 pp. [in Ukrainian].